

*Зуєнко Н. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

*Добринська Д. М.,
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ЛЕКСИЧНІ ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ РИБНИЦТВА ТА АКВАКУЛЬТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Анотація. У статті розглянуто поняття «терміну», його особливості та багатоаспектність. Узагальнено знання про недоліки термінології, які виникають у процесі перекладу. Зазначено науковців, що займалися різними аспектами вивчення терміносистеми, а також окреслено коло актуальних питань для досліджень. У межах аналізу способів перекладу термінології рибництва та аквакультури на матеріалі англійської і німецької мов розглянуто найуживаніші серед лексичних прийомів.

Ключові слова: термінологія, термін, лексичні прийоми перекладу.

Постановка проблеми. Поняття «термінологія» являє собою мову науки, де присутні морфологія, словотворення, синтаксис, стиль (або ж стилі), а також явища, які підводяться під поняття лінгвістики тексту, та своя синхронія і діахронія. На матеріалі різних мов науковці досліджують специфічні особливості науково-технічних галузевих текстів, структуру термінів та шляхи їх утворення, питання стандартизації та впорядкування термінології, проблему вибору еквівалента та досягнення адекватності перекладу [6, с. 4]. Термінологія рибництва і аквакультури, як невід'ємна частина галузевих текстів аграрного спрямування є край важливою проблемою, оскільки недостатньо досліджена.

Актуальність цієї роботи зумовлена відсутністю праць із даної тематики, а крім того, і потребою в налагодженні комунікації як фахівців міжгалузевих текстів, так і непрофесіоналів у одній з провідних галузей аграрного сектора – рибогосподарській.

Визначення та характеристика основних способів відтворення термінології рибництва та аквакультури українською мовою сприяє усуненню наріжних каменів у процесі перекладу та стандартизації зазначеної термінології, що дозволить рибогосподарському комплексу, який не був актуальним в аграрному секторі, вийти на новий рівень та покращити власні позиції на міжнародній арені.

Мета роботи – розглянути поняття «терміну», як основи терміносистеми, дослідити та проаналізувати особливості перекладу та способи відтворення термінології рибництва та аквакультури українською мовою на матеріалі англійської, німецької мов.

Проблеми термінології були в полі зору таких лінгвістів, як В.П. Даниленко, В.М. Лейчика, М.І. Мостового, О.О. Реформатського, О.В. Суперанської, Ф.А. Циткіної. Опираючись на праці науковців, ми дослідили функціонування термінологічної лексики рибництва і аквакультури в галузевих текстах та

зробили висновки стосовно того, які лексичні прийоми їх перекладу переважають. Мовознавці, серед яких О.Я. Андріянова, Л.В. Козак, Л.А. Халіновська, Л.В. Харчук, Л.В. Ярова, розглядали термін та їх розподіл на різноманітні тематичні групи, які включають у себе авіаційну, електроенергетичну, військово-морську, термінологію судноводіння тощо.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйняте визначення поняття «термін» відсутнє і дотепер. Різноманітність його визначень, вочевидь, пояснюється не лише тим фактом, що до моменту їх формулювання не склалась наукова дисципліна, предметом якої є термін, термінознавство, але й тим, що термін представляє собою об'єкт багатьох наук, і кожна наука прагне виокремити в терміні ознаки, які є суттєвими. Однак об'єднати всі різнопланові ознаки терміну в одне визначення принципово неможливо і логічно неправомірно [2, с. 20].

Термін «лексична одиниця певної мови для спеціальних цілей», що позначає загальне – конкретне або абстрактне – поняття теорії певної спеціальної області знань або діяльності. У запропонованому визначенні підкреслюються такі важливі моменти:

1) терміни володіють усіма семантичними і формальними ознаками слів і словосполучень природної мови;

2) терміни фігурують як такі саме в лексиці мов для спеціальних цілей (МСЦ), а не в лексиці тієї чи іншої природної мови в цілому;

3) у лексиці МСЦ терміни служать, як засіб позначення спеціальних загальних понять – результату ідентифікації в спеціальних сферах знань і (або) діяльності;

4) терміни представляють собою елементи терміносистем, і відображають (моделюють) теорії, якими описуються спеціальні сфери – об'єкти МСЦ.

Отже, визначення терміну виходить з того, що термін є особливим об'єктом, відмінним від слів і словосполучень, як об'єктів лінгвістики. І хоча термінознавство розглядає в переважній більшості випадків ті ж лексичні одиниці, що і лінгвістика, у цих одиниць виявляються інші ознаки. До них ставляться інші нормативні вимоги, аніж до лексичних одиниць з точки зору лінгвістики. І тільки в цьому сенсі можна говорити про те, що терміни – це особливі слова [2, с. 32–33].

У перекладацькому аспекті функціонування такої лінгвістичної категорії, як термін, може викликати значні труднощі, адже терміносистема пропонує цілий ряд недоліків, з якими важко впоратися навіть спеціалісту конкретної галузі знань. До типових огріхів, що можуть стати на заваді досвідченому перекладачеві і є спільними для всіх термінологічних систем,

належать: багатозначність; синонімія; протиріччя, або невідповідність терміна поняттю; довгота терміну, його не легковимовність; надмірна обтяженість термінології іноземними термінами; відсутність систематичності в побудові термінів, яка відображає зв'язок, що існує між відповідними поняттями [5].

Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів іноземною мовою і знання термінології рідною мовою. При перекладі термінології важливе значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. А.Я. Коваленко визначає два етапи у процесі перекладу терміна: перше – це з'ясування значення терміна у контексті, друге – переклад значення рідною мовою.

З точки зору практики перекладу всі лексичні та фразеологічні одиниці поділяються на дві групи: 1) ті, що вже мають відповідники в мові, на яку робиться переклад (наприклад: *catch* – улов); 2) ті, що не мають відповідників у мові перекладу на всіх рівнях (наприклад: *anchoveta* – перуанський анчоус у термінології іхтіології, *Garnelen* – креветки в розділі океанографії, *die Kinderstube (für Fische)* – розплідник для риби, це значення відсутнє в загальній лексиці [7; 8; 4, с. 217–218]). Перші називаються одиницями, що мають еквіваленти у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями.

Еквівалентні одиниці, за визначенням В.І. Карабана, поділяються на одноквівалентні (тобто ті, що мають тільки один перекладний відповідник (наприклад: *elasmobranchii* – пластинозяброві, *die Überfischung* – надмірний вилов риби, термін в океанографії [4, с. 217; 7; 8])); і багатоеквівалентні (тобто ті, що мають більше одного перекладних відповідників (наприклад: *structure* – структура в будівництві, бізнесі, авіатехніці, геології, геофізиці, математиці, медицині, рибицтві; *body* – орган у політиці, медицині, іхтіології, загальноживаній лексиці, *die Zucht* – розведення, культивування в загальній лексиці, як юридичний, хімічний термін, у харчовій та рибній промисловості [4, с. 217; 7; 8])).

Головним способом перекладу одноквівалентних термінів є знаходження лексичного еквівалента у мові перекладу. Еквівалент – це постійна лексична відповідність у мові перекладу, яка зафіксована у словнику і точно співпадає зі значенням даного слова. Одноквівалентні термінологічні одиниці відіграють важливу роль при перекладі фахових текстів. Вони служать опорними пунктами, від яких залежить розкриття значення інших слів; вони дають можливість з'ясувати тематику тексту. Тому перекладачеві слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати власні знання термінів-еквівалентів.

Переклад багатоеквівалентних термінів потребує вміння вибору одного, адекватного в даному контексті варіантного відповідника. Варіантні відповідники можуть бути зафіксовані в перекладних словниках, і тоді вони називаються словниковими варіантними відповідниками.

Перекладацький еквівалент обирається на основі відповідності між лексичними та граматичними значеннями слів тих мов, які беруть участь у перекладі, виходячи з контексту, ситуації та фонових знань.

У випадку, коли словник не дає точного еквівалента термінологічної одиниці, або коли варіантні відповідники певного терміна вихідної мови відсутні, використовуються різні прийоми міжмовних трансформацій. Завдання перекладача полягає у правильному виборі того чи іншого прийому в ході перекладу, щоб максимально точно передати значення кожного терміна.

Прийнято поділяти перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та стилістичні. Трансформації можуть поєднуватися одна з одною, приймаючи характер складних комплексних трансформацій.

Лексичні прийоми застосовуються при перекладі у тому випадку, коли у вихідному тексті зустрічаються терміни з тієї або іншої професійної області, які відсутні в мові перекладу, або такі, що мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у фаховій мові перекладу.

Основним видом лексичної трансформації є транскодування – такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Розрізняють чотири види транскодування: 1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад: *supermarkets* – супермаркети, *instruments* – інструменти, *status* – статус [7; 8]); 2) транслітерування (слово вихідної мови передається за літерами, наприклад: *tilapia* – тільпія, *cichlid* – цихлід, *carageenan* – каррагинан, *wakame* – вакаме, *agar* – агар-агар, *die Tilapia (Buntbarsch)* – тільпія (озерна риба схожа на карпа) [7; 8; 4, с. 217]; 3) змішане транскодування (транскрибування з елементами транслітерування, наприклад: *trader* – трейдер, *outsourcing of processing* – аутсорсинг рибопереробки, *upwelling regions* – райони апвеллінгу [7; 8]); 4) адаптивне транскодування (коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад: *transnational companies* – транснаціональні компанії, *urbanization* – урбанізація, *extrapolate values* – екстраполяції, *pelagic species* – пелагічні види, *fermentation* – ферментація, *fish silage* – рибний силос, *Karpfen* – карпові, *die Krabbe* – краб [7; 8; 4, с. 217]).

Транслітерацію і транскрипцію використовують передусім для перекладу власних назв, назв народів і племен, географічних назв, назв ділових установ, компаній, періодичних видань, культурних об'єктів і т. п. Багато таких імен порівняно легко піддається транскрипції або рідше – транслітерації.

Але при перекладі способом транслітерації не слід забувати і про «несправжніх друзів перекладача» (таких як *development agenda* – порядок денний розвитку, *data* – інформація, *ecosystem services* – екосистемні послуги [7; 8] та ін.), транслітераційний спосіб перекладу яких призводить до грубих викривлень змісту.

При перекладі термінологічних одиниць застосовують також інший прийом лексичних трансформацій – калькування. Калькування – це передача не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Даний прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів чи термінів-словосполучень [1, с. 43–45]. Наприклад: *capture fisheries* – промислове рибальство, *Code of Conduct for Responsible Fisheries* – Кодекс ведення відповідального рибництва, *Committee on Fisheries (COFI)* – Комітет рибного господарства (КРГ), *longline and purse-seine fishing* – ярусний та гаманцевий лов, *artisanal fisheries* – кустарне рибальство, *marine cage culture* – морська садкова аквакультура [7; 8], *das Fischmehl* – рибне борошно, *Fischarten* – види риб, *der Wasserhaushalt* – водний баланс [4, с. 217–218]. Значно рідше в аграрному вузькоспеціалізованому дискурсі про водні ресурси спостерігається описовий переклад, як при передачі значення такого терміну: *das Wattenmeer* – низовинна «осушна» місцевість, яку оголяє море під час відпливу (між материком і Північно-Фризькими островами) [4, с. 218]. В проаналізованому

му інформаційному продукті «The State of World Fisheries and Aquaculture» та фаховому контексті на тему «Водні біоресурси» саме цей лексичний метод зустрічається найчастіше.

Висновки. Отже, проаналізований матеріал дозволив визначити поняття «термін» у його лінгвістичному та перекладознавчому аспектах, висвітлити характерні особливості термінології, які можуть перешкодити зберегти автентичність вихідного галузевого тексту при перекладі. Отже, до головних лексичних прийомів перекладу термінології рибництва та аквакультури українською мовою належать транскрибування, транслітерування, змішане транскрибування і адаптивне транскрибування та калькування. Розглянута лексика має свою специфіку і потребує немалих вмінь та знань перекладача, основним завданням якого є обрати абсолютно точний еквівалент-відповідник, щоб не спотворити зміст наукового тексту, де не має місця творчому підходу.

Література:

1. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад // Навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки / Л.П. Білозерська. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. – 232 с.
2. Лейчик В.М. Терминоведение : предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – Изд. 4-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
3. Лотте Д.С. Как работать над терминологией: основы и методы / Д.С. Лотте. – М.: Наука, 1968. – 119 с.
4. Конончук І.В. Німецька мова. Практичний курс німецької мови для сільськогосподарських ВНЗ III–IV рівня акредитації / І.В. Конончук, Н.О. Зуєнко, С.А. Москаленко, О.Б. Дембровська, М.Ю. Колесник. – К.: КОМПРИНТ, 2012. – 535 с.
5. Кулебакин В.С. Как работать над терминологией. Основы и методы / Ред. В.С. Кулебакин. – М.: НАУКА, 1968. – 76 с.
6. Циткина Ф.А. Терминология и перевод: К основам сопоставительного терминоведения / Ф.А. Циткина. – Львов: Издательское объединение «Вища школа» (ЛГУ), 1988. – 162 с.
7. ФАО. Состояние мирового рыболовства и аквакультуры. [Электронный ресурс] / ФАО. – Рим: 2014. – 233 с. – Режим доступа: <http://www.fao.org/3/a-i3720r.pdf>.
8. ФАО. The State of World Fisheries and Aquaculture. [Электронный ресурс] / ФАО. – Rome: 2014. – 223 p. – Режим доступа: <http://www.fao.org/3/a-i3720e.pdf>.

Зуєнко Н. А., Добринская Д. Н. Лексические приемы перевода терминологии рыбоводства и аквакультуры (на материале английского и немецкого языков)

Аннотация. В статье рассмотрено понятие «термина», его особенности и многоаспектность. Обобщены знания о недостатках терминологии, которые возникают в процессе перевода. Указано ученых, занимавшихся различными аспектами изучения терминосистемы, а также определен круг актуальных вопросов для исследований. В рамках анализа способов перевода терминологии рыбоводства и аквакультуры по материалу английского и немецкого языков рассмотрены те лексические приемы, которые употребляются чаще всего.

Ключевые слова: терминология, термин, лексические приемы перевода.

Zujenko N., Dobrynska D. Lexical translation methods of fishery and aquaculture terminology (a case study of English and German languages)

Summary. The article discusses concept of «term», its peculiarities and multi-facetedness. The knowledge about terminology's shortcomings, which emerge while translating, is generalized. The scientists engaged in study of various aspects of terminology are noticed, and range of important issues for research is outlined. Within the analysis of translation ways of fishery and aquaculture terminology according to data in English and German languages the most frequently used lexical translation methods are considered.

Key words: terminology, term, lexical translation methods.